

3

BAUM Adolphe (16 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
BAUMOVÁ Marguerite (14 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
BLUMENTHAL Joseph (17 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
BURACZYKOVÁ Simone (15 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
GOURA Bernard (15 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
HASSMAN Albert (10 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
HASSMANOVÁ Hélène (3 roky) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
SZPAJZER Bernard (7 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
SZULC Daniel (3 roky) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod

O bývalých nájemnících dvě stě devítka zatím nevím nic dalšího – znám jen těchto devět jmen dětí, která jsem našla na mapě s červenými kolečky. Adolphe, Joseph, Bernard, Albert... Jistě chodili do základní školy přes ulici. Bývala to chlapecká škola. Daniel Szulc ne, ten byl ještě na chození do školy moc malý. Jeho jméno a jméno Josepha Blumenthala jako jediná znějí trochu biblicky; ostatní jsou jaksepatří francouzská. Devět dětí deportovaných z jediného domu je hodně, ale vlastně mě to číslo nepřekvapuje: dvě stě devítka je velká, i když zatím přesně nevím, kolik nájemníků tu bydlelo. A především ulice Saint-Maur ležela v samém srdci *jidišlandu* – tvořeného čtvrtí Belleville, 11. obvodem, čtvrtí Le Marais a severněji 10. a 18. obvodem –, kde se v třicátých a čtyřicátých letech usadilo mnoho židovských přistěhovalců z východu. Rodiče Adolpha, Simone a Daniela nejspíš přijeli do Paříže právě v těchto letech a byli to řemeslníci nebo drobní obchodníci, krejčí, postřihovači nebo kožešníci. Určitě mluvili jidiš a neuměli moc dobře francouzsky. Byla dvě stě devítka jejich první adresou ve Francii, v Paříži? Kdo byli jejich sousedé? To je úplně první etapa: najít jména, od nichž bych mohla vyjít, až budu rozhazovat síť.

Jenže jak zalidnit dům jmény? Pořádně nevím, odkud začít a kde hledat...

Pro mou přítelkyni Claire Zalcovou, historičku a autorku vynikající práce o mikrohistorii likvidace evropských Židů, která se hluboce otiskla do mých úvah i představivosti, jsou tyto otázky denním chlebem. Poradí mi, ať prostuduji údaje ze sčítání lidu, která se v Paříži prováděla dům po domu od roku 1926. Poté se opakovala každých pět let, než tento rytmus přerušila válka. Poslední sčítání před válkou proběhlo v roce 1936 a další následovalo až roku 1946. Sčítací archy jsou uloženy v Pařížském archivu (*Archives de Paris*), velké moderní budově vklíněné mezi bulvár Sérurier a silnici městského okruhu nedaleko stanice Porte des Lilas.

Nedají mi do rukou papírové registry, jsou příliš těžké a poničené. Byly digitalizovány. Jsem trochu zklamaná, že mi byl odepřen kontakt s křehkou hmotou archivu. Na počítači listuji stránkami s údaji o obyvatelích z celé ulice Saint-Maur. Zaměřuji se zvláště na sčítání z roku 1926. Krasopisné písmo je někdy obtížně čitelné. Až po chvíli mi dojde, že každý řádek seznamu je přímým odrazem pohybu sčítacích komisařů, kteří při přechodu z jednoho domu do dalšího zůstávali na stejném chodníku, což vysvětluje, proč jsou všechna lichá čísla seřazena za sebou. Přelétnu č. 201, potom č. 203, 205, 207 – a konečně se přede mnou vynoří ulice Saint-Maur č. 209.

Sčítací komisaři stejně jako já stanuli před modrými vraty s modrou smaltovanou cedulí, na níž je bílými číslicemi napsáno číslo 209; stejně jako já vešli do průjezdu. A opět stejně jako já museli nejprve potkat domovníka, respektive domovnici. V roce 1926 to byla vdova jménem Louise Diveryová, která se narodila v Paříži roku 1880 a žila s pětadvacetiletou dcerou Raymonde. O pět let později, v roce 1931, ji vystřídali manželé Henri a Lisa Poulainovi, také pařížští rodáci. Henri je evidován jako zaměstnanec pana Laueffera, což byl asi majitel nebo správce domu. A konečně v roce 1936 je domovnicí jistá Yvonne Massacréová, jejíž znepokojivé jméno zní jako předtucha.

Sčítací komisaři vystoupali po schodišti budovy A a zakleпали na dveře v prvním patře. Tak postupovali dál a dál, dokud neobešli všechna poschodí, všechny budovy, celý dům. Pořadí jmen na seznamu, který sestavili, je nedocenitelným, byť ne zcela spolehlivým místopisným ukazatelem, umožňujícím určit polohu bytů a zjistit, kdo s kým sousedil. U každých dveří se komisaři ptali na počet osob v domácnosti a zapsali si jejich jméno a příjmení, místo narození, národnost, rodinný stav a povolání. Procházím domem spolu s nimi a postupně se nám otevírají dveře 180 bytů, v nichž žilo 323 obyvatel v roce 1926, 351 v roce 1931 a 337 v roce 1936.

Bydlí tu rodilí Pařížané i mnoho nově příchozích ze všech koutů Francie včetně Alžírsko. S každým dalším sčítáním přibývá cizinců: je tu pár Italů, Rumuni, dva Belgičané, Rus, Turkyně, Mexičan, který si vzal Španělku, a s postupujícími roky také čím dál více Poláků, nejspíš vesměs Židů, i když vyznání není nikde uvedeno. V roce 1936 tvoří cizinci celkem skoro třetinu obyvatel domu.

Všichni tito lidé, přirozeně nájemníci, žijí v jediném pokojíku. Vzácněji ve dvou... Je to dům prostých lidí. Mezi lety 1926 a 1936 tu podle údajů ze sčítání bydleli zaměstnanci pošty, obchodního domu Le Bon Marché, prefektury či železnice; skladník, dvě písárky, stenotypistka v obchodním řetězci Les Magasins Réunis, pokladní, účetní, pokojská, tajemník v deníku *Le Petit Parisien*, kotlář, zedník, cementář, truhlář, lepenkářka, zlatotepec, pekař, řezník, kovář, mechanik, cukrář, šofér, zrcadlář, zlatník, dva městští strážníci... Klempíř, parketářka, taxikář, typograf, pozlacovač, smaltařka, leštička, kuchař, květinářka, formířka, montérka, strojnice, modistka, švadlena, postřihovač, pletáři, drátenice, perforatérka, koželuhové, obkladač, sešivači, parukářka, ozdobnice, spousta krejčích, kožešníků a tiskařů, kloboučník, čalouník, tapetář, číšník v kavárně Larache, malíř, předváděč laterny magiky nebo komorník v hotelu Rochester. Dále pěvkyně Germaine Decausseová, narozená v roce 1893 v Eure, obchodník s vínem jménem Gabriel Maurane a učitelka Yvette Deschampsová, narozená v roce 1904 v Dordogne.

V těchto maličkých bytech je poměrně málo dětí. S výjimkou několika velkých rodin nanejvýš jedno nebo dvě na rodinu. Většina párů je sezdaných, ale jiné žijí na hromádce, jako Korsičan Sébastien Nicolai a alžírská rodačka Marie Albertiniová anebo pletačka Clémence Berthelotová a o osm let mladší dílenský mistr Henri Leleu. Více pozornosti věnuji těm, kdo žijí sami, jako je Amédée Boulange, předváděč laterny magiky, jemuž bylo v roce 1936 už 70 let, pěvkyně Germaine Decausseová, vdova Marie Badierová, narozená v roce 1856 ve Švýcarsku, bez povolání, anebo Pauline Bricotová, narozená roku 1855 v Paříži, rovněž bez povolání.

Představuji si je osamocené v jejich pokojících. Každé jméno, každé příjmení, každé povolání, každý letopočet vyvolává k životu siluetu, nezřetelnou tvář; ze sebemenšího detailu se rodí mlhavé výjevy. Procházel se předváděč laterny magiky ulicemi 10. obvodu v doprovodu flašinetáře a vyvolával: „Laterna magika, jedinečná podívaná!“, načež vyskočil na svůj vůz a udělal představení pro každého, kdo projevil zájem, jak bývalo zvykem? A kde mohla Germaine Decausseová uplatňovat své pěvecké nadání? Hledám její jméno v programech několika koncertních sálů, leč marně. A co Pauline Bricotová, která se objevuje v roce 1926, ale v následujících sčítáních její jméno mizí – přestěhovala se, anebo mezi lety 1926 a 1931 zemřela o samotě ve svém podkrovním bytě jako postava nějakého Zolova románu?

U některých obyvatel sleduji společenský vzestup či změnu sociálního postavení. Pierre Menacé je v roce 1926 pekárenským dělníkem a žije se svou ženou Louise a dvanáctiletým chlapcem André. V roce 1936 tu jsou pořád, ale Pierre už není dělníkem, nýbrž živnostníkem a syn André se stal truhlářem. Všímám si jmen obchodníků, která se ve sčítáních opakují: hostinský Maurane, Auverňan; hokynářka Haimoviciová, Rumunka.

Není snadné proklestit si cestu tím davem, jenž se vynořuje ze seznamů přímo uprostřed sálu pařížského archivu z 21. století. Tolik jmen, dat a představ... Kolikrát se asi potkali na schodišti? Kolikrát

si vyměnili pohledy z okna do okna? Jak zachytit alespoň drobkou kapičku života, kapičku citu, která se možná zázračně vydělila z nezřetelného tkaniva každodennosti a uchovala se až do dnešních dnů, kde ji najít, abych se jí mohla osvěžit?

Vlastně ani nevím, co přesně hledám, natož co bych mohla najít, zatímco procházím ty soupisy, až se mi z nich klíží oči, bolí mě záda a jména se mi míhají v hlavě navzdory mým pokusům racionálně je utřídit podle povolání, původu nebo polohy bytů. Zatím je to jen zmatený šum, jakýsi smíšený sbor, v němž bych chtěla zaslechnout nejprve jeden, pak dva, pak desítky hlasů, které by najednou vynikly tak zřetelně, jako když se v partituře symfonického orchestru rozezní, zprvu slabě a poté pevněji, melodická linka flétny nebo hoboje.

Pro začátek se pokusím tuto masu porovnat s mým úplně prvním seznamem, seznamem dětí. Začnu u sčítání z roku 1926.

Buší mi srdce, když se přede mnou objeví první jméno: GOURA.

Jsou tři. Manželé Isaak a Segá se narodili v Polsku v roce 1886 a 1889. Žije s nimi také Beila, Isaakův otec, narozený roku 1859 rovněž v Polsku. Isaak je truhlář. Ve sčítání z roku 1931 se kupodivu data narození změnila: Isaak se nyní narodil v roce 1882 a jeho žena, která už se nejmenuje Segá, ale Léa, v roce 1888. Hned na začátku zjišťuji, jak nestálé jsou tyto údaje, které uvádějí samotní dotazovaní, a které tedy závisejí jen na jejich dobré vůli - stejně jako na lepším či horším sluchu a větší či menší kreativitě sčítacích komisařů. Pravopis kolísá, zejména u těchto podivně znějících cizích jmen. Paní Gourová si podle všeho po pár měsících strávených v Paříži uvědomila, že Léa zní francouzským uším lépe. Isaakův otec Beila už v roce 1931 evidován není. Vrátil se do vlasti? Zemřel? Zato se teď objevuje dítě z mého seznamu, malý Bernard: narodil se prý v Paříži v roce 1929. Tedy v domě Saint-Maur č. 209. Rodina tu pořád je i v roce 1936. Určitě bydleli ve vchodu A, v budově s barevnými vitrážemi, snad někde mezi třetím a šestým patrem, protože jim předchází asi dvacet jmen.

Asi o padesát jmen níže, zřejmě v zadní budově C nebo v budově D vpravo, narazím na Baumovy a pak Bourachieovy, což je francouzská verze jména Buraczyk...

Rodiče Adolpha a Marguerite Baumových, Adolphe starší a Marie, žijí v domě už v roce 1926, zatímco děti se objevují až roku 1931: první se přitom narodilo už v roce 1925, druhé pak o dva roky později. Jméno jejich otce, Adolphe, se ve sčítání z roku 1931 změnil na Abraham. Z jejich matky, která se v roce 1926 jmenovala Marie, se stane Mariem, to znamená Myriam. Adolphe/Abraham je krejčovský dělník, Marie/Mariem švadlena.

Simone Buraczyková a Marguerite Baumová jsou jako dvojčata: i Simone se narodila roku 1927. Obě rodiny určitě bydlí v sousedních bytech, protože na sčítacích arších vždy následují po sobě. Simone má bratra Julesa/Jandela, jenž se stejně jako jeho otec Lazare narodil v Polsku. Matka pochází z Rumunska. Zřejmě emigrovali po narození Julesa/Jandela, který v roce 1936, kdy mu je šestnáct, už pracuje jako knihvazač.

První stopu Josepha Blumenthala a jeho rodičů nacházím v roce 1936. Všichni tři pocházejí z Polska. Joseph se tam narodil roku 1936. Jeho otec Mordka je podomní obchodník. Všímám si, že v sousedních bytech bydlí rodina pekaře Pierra Menacého, jehož jméno mě zaujme, rodina Ossmannových, dalších polských přistěhovalců, a konečně typograf Léon Gardeblé se ženou Marií.

Pokud jde o malého Daniela Szulce, který se podle mých výpočtů narodil v roce 1939, ten byl roku 1936 ještě na houbách, jak se říká. Jeho rodiče, Mordka a Szandla (tady se sčítací komisaři museli zapotit...), se živí manuální prací: on je klenotník, ona mechanika.

Zato po rodičích sourozenců Hassmanových a Bernarda Szpajzera není nikde ani stopy. Museli se do dvě stě devítky nastěhovat až po roce 1936.

Mou pozornost upoutají Diamentovi, jediná velká rodina v celém domě. V roce 1926 jich je sedm. Dva rodiče: kráječ usní Abel a jeho žena Rachel. Tři starší dcery se stejně jako rodiče narodily v Polsku,

kdežto oba synové až v Paříži. Jména se mění: z nejstarší dcery Sary se stane Suzanne, z Frajdy Fernande. Naopak oba Pařížánci se jmenují rovnou Isidore a Georges. Nejmladší dcera dostala jméno Odette a narodila se v roce 1930. Podle posunů v seznamech lze odhadnout, jak se rodina v rámci domu stěhovala. Nejprve bydleli v zadní budově vedle jednoho z městských strážníků, Louise Migeona. Poté přesídlili do vchodu A, zřejmě do prvního nebo druhého poschodí, kde jejich sousedy byla rodina Henriho Troadeca, účetního původem z Finistère.

Jak se dokázala osmičlenná rodina vměstnat do dvou malých pokojíků? Už jen tím, že si kladu tuto otázku, že se z čistě praktického hlediska zamýšlím nad tím, jak mohlo šest dětí a dva rodiče spát vedle sebe v bytě o rozloze asi 20 m², opouštím svět seznamů a začínám slyšet hlasy. A jestliže je tolik toužím slyšet, pak nikoli proto, abych splnila nějakou abstraktní „povinnost vzpomínat“ – už sám ten výraz mě popuzuje – ani abych objasnila nějakou rodinnou záhadu, nýbrž mnohem prostěji a také sobečtěji proto, aby byly mémi neviditelnými průvodci na cestě životem. Vroucně věřím, že tato cesta je méně krušná, jakmile je obklopena šepotem a siluetami – třeba i obyčejnými a neznámými – zalidňujícími tato místa, kde se, dívá-li se člověk celými očima, občas stírají hranice věků. A právě toto pouto s těmi, kdo tu byli před námi a kdo tu budou po nás, toto pohyblivé, nezničitelné pouto, jež se nezakládá ani na úctě, ani na nostalgii, nýbrž na samotné životní síle, se umíněně snažím vytvořit.

Ještě téhož večera pokračuji v pátrání na internetu, který je nezbytným pomocníkem oné iluzorní moderní posedlosti, jejímž projevem je svým způsobem i moje hledání: víry, že nic a nikdo není nedosažitelný. Náhodou učiním nový objev, když narazím na úryvek z knihy o dětech ukrývaných za války. Jistý Charles Zelwer v něm vypráví o tom, jak 16. července 1942, v den velkého zátahu na Židy, prchal z ulice Saint-Maur č. 209, kde žil s rodiči. Oko mi velmi rychle padne na jedno ze jmen, která zmiňuje: jméno paní Massacréové, domovnice uvedené ve sčítání z roku 1936. Byla pořád domovnicí i za okupace.

Paní Massacréová tedy není pouhé jméno v registru, neurčitý stín v průjezdu... Ihned se začnu pítit po telefonním čísle Charlese Zelwera. Po několika pokusech ho nakonec najdu v Orléansu. Navzdory večerní hodině mu zavolám. Zvedne to, a když mu vyložím důvody toho pozdního telefonátu, nezní ani moc překvapeně. Stačí, když pronesu slova „ulice Saint-Maur“, a ta zafungují jako zaklínadlo. Charles je prvním bílým oblázkem na cestě. Nechce se mnou mluvit po telefonu a navrhně, abychom se raději setkali osobně. O pár dnů později na mě čeká na nádraží v Orléansu, stojí sám na nástupišti a vypadá mladší a také čilejší, než jsem si ho představovala. Autem mě proveze podivně liduprázdnými ulicemi, jejichž ticho kontrastuje s ustavičným ruchem ulice Saint-Maur. Usadíme se v rozlehlé moderní kavárně, rovněž liduprázdné, která se podobá letištní jídelně. Za velkými prosklenými stěnami se zvolna vine řeka Loira.

Charlese tato jemu dobře známá podívaná nechá lhostejným a hned se ujme slova: narodil se v roce 1940 v ulici Saint-Maur č. 209 a až do roku 1967 žil se svými rodiči, Židy původem z Polska, v budově C vzadu ve dvoře, ve třetím poschodí vlevo. Všichni tři

bydleli v pokojíku o rozloze 12 m², z jehož okna byl výhled na zadní část domu na avenue Parmentier. Jeho otec, odborář a komunistický aktivista, byl taxikářem. Matka pracovala jako „dokončovatelka“ v židovské výrobě dámských oděvů. Dokončovatelky, vysvětluje Charles, jsou dělnice specializující se na podšívání a přešívání.

„Od doby mého dětství až do okamžiku, kdy jsem se z domu v roce 1967 odstěhoval, se na jeho vzezření nic nezměnilo. Všude vládla šed, fasády byly černé. Z našeho bytu byla vidět střecha továrničky, jejíž okna byla za války kvůli zatemnění zamalována modrou barvou. A modrá zůstala až do mého odjezdu v roce 1967. Vzhled domu neprozrazoval žádný přerýv mezi válečnou a poválečnou érou. Dodnes si vzpomínám, že jsem jako malý měl živý pocit, že bydlím na hrozně starém místě.

Obyvatelé platili směšně nízké nájemné, a tak majitelé zanedbávali opravy. Toalety byly na chodbě a dodnes si vzpomínám na noviny pověšené na hřebíku, které sloužily jako toaletní papír. Představa, že budu muset jít na záchod, mě děsila, zvláště v noci: všude byla tma, protože domovník vypínal elektřinu v deset hodin večer. Po desáté člověk musel chodit poslepu. Vedle toalety byl také vodovodní kohoutek a plynoměr, do něhož se vhadzovaly mince. Náš pokoj byl maličký. Byla tam dvě lůžka, mých rodičů a moje, a stůl, na němž moje matka šila, loupala brambory a vařila. A já na něm dělal úkoly... Byly to nuzné podmínky, ale to jsem vnímal jen ve srovnání s tím, jak asi žily jiné děti. Až když jsem měl kamarády z avenue Parmentier, kteří měli lepší bydlení - v domech buržoaznějšího rázu, se záchodem v bytě -, doopravdy jsem pochopil, že žijeme v domě pro chudé.“

Charles si s ohromující přesností vybavuje sousedy z doby těsně po válce: paní Cognardovou, sousedku z patra, která žila se svou němou sestrou; Roberta Dinenceaua, „bývalého kolaboranta“, který bydlel v pátém patře a mlátil svou ženu Ginu; paní Mathilde, starou lepenkářku, jež vyráběla kartonové podložky a malovala olověné vojáčky. „Moc rád jsem ji sledoval při práci. Měla malého křečka,

s nímž byla velká zábava. A pak se po ní najednou slehla zem. Byla nalezena mrtvá ve svém bytě. Zřejmě jí přestali dávat práci, už neměla žádné vojáčky, které by mohla malovat, a umřela hladu. Vzpomínám si také na jistou paní Germaine, která říkala, že kdysi byla operní pěvkyní. Skončila jako alkoholička.“

V této paní Germaine poznávám Germaine Decausseovou, zpěvačku, jejíž jméno jsem našla na sčítacích arších, a podobně jako v případě domovnice paní Massacréové mám pocit, jako by se díky tomuto vtělení, byť letmému, náhle zázračně zjevila přímo uprostřed té prázdné kavárny, kde teď u stolů sedí jenom číšníci, aby se naobědvali před polední směnou.

Svým hlubokým, znělým hlasem Charles překotně popisuje podrobnosti ze svého mládí ve dvě stě devítce: neustálý hluk šicích strojů, linoucí se z oken početných židovských krejčích v budově C, frustraci dětí, jimž domovnice po válce přísně zakazovala hrát si na dvoře, komunistický aktivismus svých rodičů a jiných nájemníků, například paní Corraziniové a Léona Gardeblého z budovy B – ti všichni byli členy téže stranické sekce, sekce 10. obvodu.

„Neděli co neděli jsem prodával deník *L'Humanité* na rohu ulic Saint-Maur a Jacques-Louvel-Tessier. V padesátých letech byla atmosféra trochu napjatá: rodiče mi říkali, že bychom neměli chodit k lidem domů a že bude lepší držet jazyk za zuby. Komunisté tehdy byli přesvědčeni, že stranu zakážou. Připadali si pronásledovaní, skutečně si mysleli, že budou muset přejít do ilegality. Protože jsem každou chvíli chodil k sousedům poslouchat rozhlas, rodiče mi nakonec koupili elektronkové rádio, abych ho mohl poslouchat doma spíš než u cizích.“

A co válka? Mluvílo se v padesátých letech o válce?

„Ne, to bylo tabu, nikdo o ní nemluvil. Nebo jen v mlhavých narážkách: *Ach, to nebyla žádná sranda, nebylo co jíst*. Říkaly se banality, ale ne konkrétní věci. Nemluvili o ní dokonce ani Židé, kteří v domě žili. Lidé mlčeli jako hrob, i pokud leccos věděli. Já jsem věděl jen to, že jsem byl za války schovaný. Ale schovaný před čím? A proč? To

byla záhada, patřilo to ke všemu tomu harampádí. V mládí jsem byl jako slepý, nic jsem nechápal.“

To slovo „harampádí“ mě zaujme a zeptám se, co přesně tím myslí. S odpovědí si dá chvíli na čas a já si zatím všimnu, že jeho plachý, nejistý úsměv v sobě pořád má cosi dětského. Jakmile se však opět rozpovídá, upřeně se na mě zahledí a už ze mě nespustí oči.

„Šestnáctého července 1942 mi bylo skoro 18 měsíců. Spolu s rodiči jsme utekli z domu Saint-Maur č. 209 a potom jsem byl asi dva roky schovaný bez nich. V roce 1944 si mě vzali zpátky a vrátili jsme se do dvě stě devítky, do téhož pokoje, který jsme předtím opustili. Byly mi čtyři roky. Rodiče však se mnou nikdy nemluvili o tom, co se během těch dvou let dělo, o realitě našeho odloučení. A já jsem všechno zapomněl, byla to naprostá amnézie. Byl jsem držitelem čehosi, co ve mně bylo uloženo a co jsem nebyl schopen pochopit: něco jsem v sobě cítil, ale nedokázal jsem to pojmenovat ani definovat. To je to, čemu říkám ‚harampádí‘.

Jednoho dne, to bylo v roce 1950 a mně bylo deset let, jsem zrovna byl v našem bytě či spíše v našem pokoji, když jsem si zcela mimoděle na něco vzpomněl. Ležel jsem na svém malém lůžku hned u okna a snil jsem s otevřenýma očima. V mysli se mi vynořovaly obrazy, gesta, situace, ale nedokázal jsem je nikam zařadit. Zeptal jsem se proto matky: ‚Vzpomínáš si, jak jsem jednou ležel v postýlce, někdo zaklepal na dveře a vy jste neotevřeli?‘ Matka byla trochu zmatená, protože jí to nic konkrétního nepřipomínalo. Potom jsem řekl otci: ‚Byl jsem ve vaší posteli.‘ Všechny ty obrazy, ty vize ve skutečnosti odpovídaly tomu, co se dělo při razii – jak jsem pochopil, když jsem svůj bdělý sen vyprávěl rodičům. Když se totiž 16. července 1942 ozvalo zaklepání na dveře, matka mě zvedla z kolébky a odnesla do své postele. Potom mi zřejmě – na to už si nevzpomínám – dala do pusy bonbon, abych nekřičel. A já byl moc šťastný, že jsem s matkou v posteli, kam jsem normálně nikdy nechodil, kam jsem neměl právo chodit, a uchoval jsem si vzpomínku na tento pocit štěstí. Taký se

mi vybavilo, že v určitý okamžik matka řekla: ‚Jsou pryč‘, načež můj otec – živě jsem před sebou viděl červenou vestu, kterou měl tenkrát na sobě – zavelel: ‚A teď zdrháme.‘ Dál jsem líčil svůj bdělý sen a řekl jsem otci: ‚A pak jste si rozstříhali oblečení.‘ Což mu skutečně něco připomnělo, totiž že nůžkami odstříhli a odpárali žluté hvězdy, které měli na oblečení, aby mohli vyjít ven a utéct z dvě stě devítky. Nakonec mě schovali na předměstí; sami se taky skrývali a možná mě během těch dvou let jednou nebo dvakrát navštívili. Teprve v roce 1944 jsme se mohli společně vrátit do ulice Saint-Maur. Ale když mě v roce 1942 rodiče opustili, zhroutil se mi svět. Když si pro mě opět přišli, jen obtížně se zase obnovoval. A vlastně si nejsem jistý, jestli se někdy skutečně obnovil.“

Charles se náhle odmlčí. Kavárna se pozvolna zaplňuje. Zůstávám zticha; zapůsobilo na mě, jak se v Charlesově vyprávění traumatická vzpomínka na útěk, který předcházela opuštění, osamělosti a nesmírnému zmatku, o mnoho let později vynořila s takovou silou a přesností právě na tom místě, kde k události došlo. Jako kdyby ten pokojík o rozloze 12 m² v budově C, třetí patro vlevo, uchovával vjemy a vzpomínky malého Charlese: samozřejmě hrůzu, ale také vzrušení z toho, že mohl *díky* tragédii sdílet postel své matky. A především jako kdyby se i sama paměť musela „ubytovat“, aby se mohla znovu rozvinout mezi čtyřmi zdmi a oživit protikladné pocity (nesmírný strach i štěstí), jež Charles kdysi zakusil a jež byly posléze pohřbeny pod tíhou mlčení a zvyku.

„Pokud jde o domovnici, paní Massacréovou,“ pokračuje Charles, „přímo na ni si nevzpomínám. Zemřela na infarkt při osvobození Paříže, ale rodiče říkali, že jí svěřili klíče a nábytek a že se jim po válce všechno v pořádku vrátilo. Jak jsem vyrozuměl, a říkal to i Chapisseau, jeden z našich sousedů, paní Massacréová ukrývala mnoho lidí v prázdných bytech, falšovala seznamy nájemníků, aby se o nich nedozvěděla policie, a dokonce některým z nich chodila nakupovat... O moc víc detailů už nevím. Lidé nikdy nechtěli mluvit příliš konkrétně... Snad by vám mohla víc říct Odette.“

Odette? To jméno je mi povědomé, ale už nevím proč. Asi jsem na ně narazila při listování sčítacími archy.

„Žije v Izraeli. Jmenuje se Odette Kozuchová. Za svobodna se však jmenovala Diamentová. Strávila ve dvě stě devítce celou válku. Bydlela v budově A v prvním patře, hned nad domovnickým bytem. Už jí musí být 85 let.“

Odette Diamentová! To je přece nejmladší dcera té velké rodiny, která mě upoutala, rodiny s šesti dětmi. Je pořád naživu, dokonce jí můžu zavolat: Charles, jenž s ní zůstal v kontaktu, mi dá její číslo.

Často se mi zdává jeden sen. Není kdovíjak zvláštní, naopak mám pocit, že je docela běžný. Jsem v bytě, který znám. Vtom si všimnu, vedena nevímjakou intuicí, že v rohu místnosti, kde se nacházím, jsou dveře, jež jsem nikdy předtím neviděla. Otevřu je a pochopím, že existuje celá další část bytu, často nesmírně rozlehlá, o níž jsem neměla tušení. Užasle a radostně začnu přecházet po tomto nově objeveném území a ptám se sama sebe, jak mohlo tak dlouho unikat mé pozornosti. Tyto dveře vedoucí do míst, která nepatří k prostoru každodennosti, a přesto na něj vskrytu navazují – přesně do takových dveří vcházím ve chvíli, kdy se dozvím, že nejmladší dcera té velké rodiny je dosud naživu a mohu ji zavolat, budu-li chtít. Tento pocit budu během svého pátrání zakoušet často. S každým dalším jménem, s každou novou etapou otevřu skryté dveře a vstoupím do dříve neviditelných míst, která existují jakoby paralelně k tomu, co jsem pokládala za přítomnou realitu, a přesto do ní zapadají jako dílky puzzle.

Charles mě doprovodí zpátky na nádraží. Když dojdu ke vchodu, otočím se směrem k parkovišti a spatřím ho, jak stojí u svého auta. Neurčitě na mě zamává a mě opět zarazí ta dětskost, jež přetrvává v jeho chování a pohledu, dětskost, s níž vzpřímeně a bez hnutí čekal, než odejdu. Velké, smutné, skoro osmdesátileté dítě.

Připomene mi mého otce, který v den razie rovněž se svými rodiči uprchl z bytu, kde dnes žiju. I on se schovával na pařížském předměstí a rodiče si ho opět vzali k sobě po osvobození. Ve srovnání

s mnoha daleko tragičtějšími osudy si člověk může říkat, že měl štěstí. Přesto vím, že v něm žije totéž „harampádí“ jako v Charlesovi a nepřestává o sobě dávat vědět. Když ve vlaku do Paříže sleduji, jak za oknem míjejí pole a zlatohnědé lesy, vzpomenu si na něco, o čem mi otec vyprávěl jenom jednou. Na onen den v červnu 1942, měsíc před razií, kdy na sobě poprvé měl žlutou hvězdu. Jeho matka ho vedla do školy. Bylo mu devět. Tu cestu znám jako své boty, šla jsem po ní nesčetněkrát, nejprve jako dítě, potom jako mladá dívka a nakonec jako matka se svými vlastními dětmi. Nejprve se vystoupá ulicí Martyrs, pak se zabočí doprava a jde se po rovince ulicí Orsel, táhnoucí se pod bazilikou Sacré-Cœur. Otec mi řekl, že toho dne celou cestu bez přestání vzlykal. Odmítal jít do školy. Moje babička ho táhla za ruku s neoblomností, která jí ve skutečnosti nebyla vlastní. A já si říkám, že to harampádí je možná právě tohle: když tytéž ulice, jež vám skýtaly útočiště, přijmou, netečné a nezměněné, znak vašeho zavržení. Přeměna důvěrně známého horizontu v nepřátelskou krajinu. A z této přeměny se někteří už nikdy nevzpamatují.